

Tafelrede Wouter Bos

7 oktober 2012 op het Mededingingscongres te Amsterdam

Dames en heren,

Het is natuurlijk een totaal zwakgebod om mijn praatje te beginnen met een citaat wat u kan vinden op de eerste bladzij van een heel dik boek. Ik hoef niet veel meer te doen om u te laten vermoeden dat ik goede sier wil maken met vermeende belezenheid terwijl ik het boek eigenlijk niet gelezen heb....Maar het is gewoon te mooi om te laten liggen dus ik doe het toch.

Matt Stoller voert op die eerste bladzij van zijn boek "Goliath, the 100 year war between monopoly power and democracy" John Adams op, de tweede president van de Verenigde Staten . Van hem is het citaat: **"Power always thinks it has a great Soul, and vast Views, beyond the Comprehension of the Weak, and that it is doing God's Service, when it is violating all his Laws"**.

Waarom dit citaat? Eigenlijk om te laten zien dat concentratie van macht vaak gepaard gaat met goede bedoelingen. Stoller neemt bijvoorbeeld de stelling in dat grote bedrijven, monopolies vaak, de macht hebben in samenleving en erger: dat wij ze die macht hebben gegeven. En 'wij' dat zijn: rechtse en linkse politici.

Zo construeert hij een rechtstreekse tegenstelling tussen falend mededingingsbeleid en de teloorgang van democratie, iets algemener: een tegenstelling tussen het onvermogen Big Business aan te pakken en de teloorgang van democratie.

Stoller onderbouwt zijn stelling met veel voorbeelden ontleend aan de financiële crisis, zo'n decennium geleden, hij werkte toen als onderzoeker bij het Amerikaanse Congres. En ja, dat is een periode die ik ook, ik zou bijna zeggen: aan den lijve, heb meegemaakt. En één ervaring die ik toen had zal ik nooit vergeten en strookt ook wel met wat Stoller beweert.

[verhaal G20; wereldregering]

Bij Stoller zijn de grote bedrijven samenspannend met naïeve politici de bad guys. Robert Reich oud minister onder Clinton, geeft in zijn boek Supercapitalism een andere, wat mij betreft verontrustender en misschien ook wel fundamenteelere verklaring. Ik citeer: **"Markets have become hugely efficient at responding to individual desires for better deals, but are quite bad at responding to goals we would like to achieve together. ... [T]he institutions that used to aggregate citizen values have declined"**[It is because of] **"the increasing pressure on companies from consumers like you and me who want better deals, and from investors like us who want better returns."** Zijn stelling is dat we allemaal meerdere zielen in onze borst hebben, we zijn zowel burger als consument als investeerder of spaarder of pensioengerechtigde; en dat de burger in ons dat altijd verliest.

[Anekdote DWDD]

Waarom sta ik hier nu zo lang bij stil? Omdat ik weet dat u felle discussies voert over de reikwijdte van het mededingingsrecht en de bevoegdheden van mededingingsautoriteiten. Of die wel of niet opgerecht moeten worden richting sustainability en fairness en of dat past bij wat in een democratie verwacht mag worden. Sommigen zeggen: of dat past bij het sociaal contract wat burgers impliciet hebben afgesloten met de over hen aangestelde autoriteiten.

Als dat de vraag is, dan is het goed om te weten dat er niet alleen debat is over mededingingsrecht en wat daar relevant voor is, maar ook een debat over democratie en hoe het daar eigenlijk mee staat. De grote lijn in dat debat, of je nu kijkt naar Amerikaanse of naar Europese literatuur, is dat het niet goed gaat met onze democratie en in een heleboel opzichten steeds slechter. De wereldwijde opkomst van populisme en polarisatie wordt daar rechtstreeks aan gerelateerd. De invloed van Big Money en Big Business, ook als je bijvoorbeeld kijkt naar de geldstromen naar de politiek, is daar maar één aspect van. Maar laat ik er nog twee noemen die relevant zijn voor deze discussie.

Veel auteurs constateren bijvoorbeeld ook dat onafhankelijke autoriteiten, van de Centrale Bank tot de Mededingingsautoriteit, steeds meer macht krijgen en steeds minder alleen maar wetgeving uitvoeren. Daar zijn misschien goede redenen voor maar dat neemt niet weg dat het ten koste gaat van democratie. Yascha Mounk zegt daarover in zijn boek **“The people versus democracy: why our freedom is in danger and how to save it: “And yet, there is a real trade-off between respect for the popular will and the ability to solve complicated policy problems. While independent agencies accomplish crucial tasks not easily performed by other institutions, it is difficult to deny that they take important decisions out of political contestation.”**

Ja, zegt u dan misschien maar zo’n independent agency wordt toch gecontroleerd door een rechter op grond van een wet? Ja, en ook op dit punt heeft Mounk een heldere analyse, die controle door de rechter is waardevol maar nog niet democratisch en ook geen vervanging daarvan. We doen alsof democratische rechtstaat één begrip is maar het gaat om democratie en rechtstaat. En die twee kunnen ook met elkaar op gespannen voet staan.

Ruud Koole noemt dat in zijn boek over de Nederlandse democratie (Twee Pijlers: het wankele evenwicht in de democratische rechtstaat) het verschil tussen Regeren Door Het Volk en Regeren Voor Het Volk, een begrippenpaar waarbij de balans steeds meer doorslaat naar Regeren Voor Het Volk. Zijn stelling is dat het legaliteitsprincipe steeds meer onder druk staat naar mate de democratische afweging van belangen en waarden steeds indirecter gebeurt, met meer open normen en steeds meer actieve rechtsvinding door rechters en onafhankelijke partijen.

Daarmee kom ik als niet jurist en een absolute leek op het gebied van mededingingsrecht ook uit bij mijn antwoord op de vraag of de reikwijdte van het mededingingsrecht en de mededingingsautoriteit meer recht moet doen aan binnen een democratie belangrijke waarden als duurzaamheid/sustainability en equity of fairness.

Mijn eerste antwoord is dat dit echt anders ligt voor sustainability dan voor equity. Over sustainability en daaraan verbonden doelen voor economie en samenleving is meer

consensus en is ook meer in verdragen vastgelegd dan over equity. Sustainability kan naar mijn overtuiging ook beter in een individuele casus beoordeeld en geregeld worden dan alles wat samenhangt met equity. Dus daar ligt niet mijn grootste zorg.

Mijn tweede antwoord is: laten we onze democratie niet zwakker maken dan ie al is. Met John Adams vermoed ik dat de bedoelingen eerbaar zijn maar ik denk dat als we bezorgd zijn over onze democratische onmacht om markten te reguleren en een gezonde mededinging te borgen, we het antwoord niet moeten zoeken in het versterken van niet-democratische instituties maar in het versterken van democratische instituties.

U hoort, ik neem de begrippen van Mounk over en vind een mededingingsautoriteit een rechtstatelijk waardevolle institutie maar niet democratisch en ook geen vervanging daarvan.

Laat de mededingingsautoriteit dus maar wegblijven bij onderwerpen waar de politiek over hoort te gaan. En als we twijfelen aan het vermogen van onze democratische instituties om deze uitdaging aan te kunnen, laten we dan als antwoord daarop niet de niet-democratische instituties versterken maar de democratische, om te beginnen met een forse uitbreiding van de onderzoeks- en ondersteuningsbudgetten van ons parlement.